

² Al Vilar del Arzobispo, segons V. Llatas, hi designen no sols les «almejas» sinó també els 'musclos' (*clòtxines*) i petxines grosses; d'altra banda *pichina de boltzizar* 'pica baptismal' i la de les voltes arquitectòniques (cast., altrament, *concha*). — ³ Deia Colón, tot reconeixent que era també tortosí, «per terres castellanenques jo no l'he sentit mai» (n. 23), però en enviar-me l'extret del seu article hi fa constar «hi vaig posar per distracció aquest error: i tant que l'he sentit». — ⁴ En tot cas deixem establert que una variant amb *-x-* en lloc de *-tx-* no deu haver existit mai. Ja n'hem parlat a base de les dades de 1373 i 1380. *Paixina* figura a les *Faules d'Isop*, 71, «les *paixines* criants les pedres precioses», però és text de grafia imperfecta on crec que hi ha altres casos de *-x-* per *-tx-*. Tomàs Forteza (*Gram. Catalana*, p. 76n.) diu que a Pollença diuen *pexina* per *petxina*, però com que Forteza era de Palma i no pas de Pollença, suposo que es tracta d'alguna nota que li devien donar, amb l'acostumada mala grafia; i altrament el sol fet que Forteza està embrancat en l'absurda etimologia riscis ja bastaria per restar crèdit a aquella dada, que així es torna suspecta. — ⁵ Hi ha una cosa semblant a aquest derivat: *petxilina* per 'petxina' a Pego i a Xaló, J. G. M. 1957, a Calp i al Campello, *AlcM.* Sí, però, aquí s'explica simplement com a diminutiu català de *petxina*: *petxinina* > *petxilina* amb dissimilació de la *n*. Això, doncs, no ens guia cap a una etimologia del *petxina* mossàrab: «*Petxirina* dim. de *petxina*» addició al Lab. de 1888, p. 752.

Petxucar, *-ucador*, castellanismes provincians, que van amb *patxoc* etc., estudiat en DECH (PACHÓN) IV, 333a15 *Petxuga*, *petxugar*, castellanismes, de *pechuga* (PECHO, DECH)

PEU, del ll. PĒS, PĒDIS, id. □ 1.ª doc.: orígens.

En la grafia de les *Homilies d'Organyà* la lletra *-d* representa el fonema espirant, vibrilant, *-ð*, que s'anava tornant *-w* (= *-y*) pel procés analitzat per Grammont: «Lo Diable --- portà-L in Mont Oliet --- e dix-Li: —Tot aïzò que t'è mostrad te donaré si-t gites als meus *pedr* e m'adores», 6r17. Els documents poc més tardans ens mostren conscient ja l'acompliment del procés, escrivint la *-u*: «l'onrad --- En Ponz --- Bispe d'Urgel, de mi B. de Lirii, humil servidor --- besan vostres mans e vostres *peus*, fem-vos saber ---» li escriu el 1251 el noble ribagorçà que li feia d'enviat a Roma (PPujol, *DocVgUrg.*, 16.3). Encara que d'una manera general es diu *pota* dels animals i *peu* de l'home, aquest no està ben exclòs d'aplicació a bèsties: sembla que Eiximenis hi faci certa distinció (*peus* = 'extremitats posteriors de la bèstia?', *pota* = *peu* menys taló i turmell?) parlant del lleonet innocent que intentava devorar un pagès per via «amistosà»; i, en entrar en conversa amb un afalac per la bona flaire de la fusta, li proposa el murri: «si vos me tenièts lo *peu* entre aquestes dues posts que yo serre, e les fregàvets bé ab les *potes*, e puy vos passàvets la *pota* per la

cara ---» (*Terç* § 105, *NCl.* VI, 109.6).

La forma *péy*, *e* oberta, és fins avui general a tot el nostre domini lingüístic, des del cap d'allà de les Illes (PzCabr., Eivissa), fins al de la frontera pirinenca oriental i occidental: engloba encara tot el Capcir (*al péy*, Formiguera, 1960), i fins als últims pobles de Ribagorça, de llenguatge ja mixt, un poc (*al péy*, Merli, 1957) o una mica més (Benasc, 1965): més encara, arran de la gran serra s'interna fins i tot bastant en territori de dialecte aragonès oriental, formant una llenca catalanitzant entremig de les valls gascones (*pé*, Aran, Luixon etc.) i del Cinca (*pié*), fins a comprendre-hi totes els pobles de la Vall i de la «Comuna» de Gistau: *es péys* Plan, *m'he fecho mal en el péy* San Juan, *es dedos des péys* Saravillo, *El Péy (de) la Mòyca* rocassa al costat de Serveto; cal arribar, per veure cessar això, fins a Bielsa, on el singular és *el piét*, plural *es piéth* (1965); pertot en l'acostumant ventall d'accs.: *les péys de la taula*, *les péys del foc*, un cop de *péy* a Tavascan i Estaon de Cardós, *el péy de l'aixella* 'el so-taixella' a Àreu de V. Ferrera (1933-34).

Com a mesura, OPou detalla la mida del peu català, del romà i del grec (*TbPu.*, 78), donant d'aquest una figura en facsimil, que em semblà de 75 mm. justos, en l'ed. prínceps (En Giner i March, amidant-ho amb calma, m'anota: «75 mm.: exactíssim el peu valencià»).

Translaticíament un *peu* és una pila d'esportins, almenys en terres del Migjorn (Pego, *B DLC* XII, 324), i això fa que es pugui usar com a unitat per comptar-ne les olives: «hi tinc 12 *péys* d'olives», Cervià de les Garrigues (1935).

Entre les combinacions, bastantes designen vegetals: a Cerdanya *peu-de-Crist* 'herba que sempre té cinc fulletes envellutades, blanquinoses de sota i verdes de dalt', Er (1959); s'usava en remeis casolans: «—No hi cal despendre. / Si voleu pendre / sòls d'aygua-sal, / *peu-Crist*, orval: / ab un diner / yo-l poré fer, / un bon cristiri: / vostre martiri / no durarà, / prest passarà», JRoig (*Spill*, 8186, no entès i mots mal separats pels publicadors); el *peu de gat* que a Formiguera de Capcir em descriuiren com una herba muntanyenca de flor envellutada (1960) potser és una altra?; el gran i saborós bolet amb grosses i humides penjarelles que a les bosquíries pallareses veia collir amb el nom de *pota de rata*, un mallorquí me l'anomenava *peu-de-rata* (Banyalbufar, 1964).

Tals combinacions sovint designen enginys menestrals o rústics com el *peu-de-gall* (*CostManc.* II, s. v.), o el *peu-dret* (*CostManc.* I); amb raó Careta (*Barbr.*) aconsella un ample ús de *peu-dret* en lloc de l'abominable castellanisme *poste*, car si bé comunament es diu dels de fusta, res no impedeix d'aplicar-ho als d'altres materials. És curiós l'antic objecte menorquí dit *peu-d'ullastre* (pron. *d uástra*) part essencial d'un objecte de la vella cultura material de l'illa: tres grans potes de fusta de curvatura lleument cóncava, que sostenen un filtre d'aigua a manera de gran morter de terra o pedra.¹

El *Llibre de Peu* (*de péy*) és l'expressió usada, al-